

**ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА; ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВознавство; ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)“1953” DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.1.01>

Володимир Анатолійович Греченко,

*доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін (завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

**ЗМІНИ В ПОЛІТИЦІ МВС УРСР ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ
В БЕРЕЗНІ–ЧЕРВНІ 1953 РОКУ**

Досліджено еволюцію політики міністерства внутрішніх справ України на чолі з П. Мешиком щодо українського національно-визвольного руху в березні–червні 1953 р. Цей історичний період обрано тому, що після смерті багаторічного керівника СРСР Й. Сталіна відбулися певні зміни в міжнародній та внутрішній політиці держави, відомі в історичній літературі як «беріївська відлига». У цей час боротьба проти ОУН–УПА набула децю інших форм і методів. Вона стала менш жорсткою та брунтальною, менш прямолінійною, хоча це не змінило її суті. Метою боротьби залишалася ліквідація антирадянського підпілля, але робилося це більш витонченим способом. У першій же директиві нового міністра йшлося про відміну деяких чекістсько-військових операцій, тобто про скорочення їхньої кількості, впорядкування їхньої організації. Були вжиті деякі заходи щодо нової українізації закладів вищої освіти у Львові.

Ключові слова: Україна, Організація українських націоналістів (ОУН), міністерство внутрішніх справ, боротьба за державність України, П. Я. Мешик.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У всесвітній історії та історії України важливе значення мали події, пов'язані з диктатором Й. Сталіним. Ці зміни відбувалися поетапно, нерівномірно й мали часто суперечливий характер. Вони торкнулися і діяльності МВС та його кримінальної політики, а також політики щодо українського національно-визвольного руху. Особливе місце в історії цих трансформацій займає період із березня по червень 1953 р. включно, коли МВС СРСР очолював Лаврентій Берія, а МВС УРСР – Павло Мешик. Цей період відомий в історичній

літературі як «беріївська відлига». Упродовж вказаних місяців відбулися певні зміни у стратегії й тактиці МВС щодо Організації українських націоналістів (далі – ОУН), української культури та освіти, причому ініціатором безпрецедентних змін були не компартійні чи радянські органи (скажімо, Міністерство освіти), а саме керівництво МВС.

Стан дослідження проблеми

Станом на початок 2024 р. опубліковано значну кількість наукової літератури, де досліджуються різні аспекти діяльності українського національно-визвольного руху протягом різних історичних періодів, але переважно це роботи, присвячені протистоянню радянської влади ОУН під час Другої світової війни та в перші повоєнні роки. Період 1953 р. вивчено набагато менше. Деякі аспекти цієї теми висвітлюються в монографії В. Окіпнюка [1], дисертаціях С. Саблука [2], О. Пристайко [3] та М. Геруса [4]. Певне висвітлення ця тема знайшла в науковому виданні «Керівники міліції/поліції Харківщини (1918–2021 рр.)» [5]. Чимало цікавих аспектів діяльності МВС у цей період розкриваються у статті Д. Веденеєва та Ю. Шаповала з парадоксальною назвою «Чи був Лаврентій Берія українським націоналістом?» [6]. Ця тема також знайшла своє висвітлення у статті «1953-й рік в історії міліції Української РСР» у журналі «Світ Клію» [7], оглядовій статті В. Чиснікова [8]. Джерельну базу дослідження становлять документи з Галузевого державного архіву Служби безпеки України, збірника документів «Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.). Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період деєсталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.)» [9].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз трансформацій, що відбулися в політиці керівництва МВС УРСР щодо українського національно-визвольного руху протягом березня–червня 1953 р., коли при владі у МВС СРСР та МВС УРСР були відповідно Л. Берія та П. Мешик.

Поставлена мета конкретизується в таких *завданнях*:

- охарактеризувати сутність змін у політиці МВС щодо українського національно-визвольного руху в березні–червні 1953 р.;
- проаналізувати позитивні та негативні моменти трансформацій цієї політики;
- висвітлити основні заходи, які здійснювалися керівництвом МВС у боротьбі з ОУН у цей час та надати їм історико-правову оцінку.

Наукова новизна дослідження

Уперше комплексно досліджено основні зміни в політиці МВС щодо українського національно-визвольного руху в березні–червні

1953 р.; уведено в науковий обіг архівні документи, які характеризують спроби реформування політичної лінії та тактики МВС щодо неоукраїнізації; вдосконалено й доповнено питання про заходи, що вживалися МВС щодо боротьби з ОУН у 1953 р.

Виклад основного матеріалу

16 березня 1953 р. А. Берія підписав наказ про призначення генерал-лейтенанта П. Мешика міністром внутрішніх справ Української РСР. У період, коли він був міністром внутрішніх справ УРСР, боротьба проти ОУН-УПА набула дещо інших форм і методів. Вона стала менш жорстокою та брутальною, менш прямолінійною, хоча це не змінило її суті. Як і раніше, метою боротьби залишалася ліквідація антирадянського підпілля, але вона відбувалася більш витонченими методами. Про це свідчить, наприклад, цілком таємна Директива П. Мешика «Про більш правильне застосування чекістсько-військових операцій» від 10 квітня 1953 р., спрямована начальникам УМВС західних областей України, начальникам міських і районних відділів МВС західних областей УРСР, командирам частин внутрішньої охорони МВС Українського округу. У цій Директиві, зокрема, зазначалося: «1. Проведення чекістсько-військових операцій за неперевіреними, сумнівними даними заборонити. У кожному разі застосування військ керівниками призначати відповідальних працівників органів МВС. 2. Використовувати війська в таких нарядах, як розвідувально-пошукові групи (РПГ), секрети та засідки тільки з санкції начальників УМВС, які в кожному окремому випадку, відповідно до оперативної обстановки, повинні вирішувати питання про чисельність військовослужбовців та строки несення ними служби. 3. Усі розпорядження начальників УМВС військам на проведення чекістсько-військових заходів віддавати лише через командирів частин»¹.

Як бачимо, зміст цієї Директиви дещо суперечив самій назві, оскільки в ній йшлося навіть про відміну деяких чекістсько-військових операцій, тобто про скорочення їхньої кількості, впорядкування їхньої організації. Ось що розумілося під «більш правильним їхнім застосуванням».

Ця лінія на зміну політики щодо українського національно-визвольного руху також чітко простежується в цілком таємному повідомленні міністра внутрішніх справ УРСР П. Мешика міністру внутрішніх справ СРСР А. Берії, його заступнику Б. Кобулову і першому секретареві ЦК КП України Л. Мельникову, де характеризується настрій місцевої інтелігенції м. Львова за повідомленням агента «Автор» від 27 квітня 1953 р.

¹ ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України). Ф. 16. Оп. 1. Спр. 204. Арк. 7–8.

На початку повідомлення П. Я. Мешик доповів про досить цікаві дані, що висвітлюють стан викладання навчальних дисциплін українською мовою та національний склад вишів м. Львова. За даними УМВС Львівської області, із 527 дисциплін, що викладалися в закладах вищої освіти Львова, проводилися українською мовою лише 114. У торговельно-економічному інституті всі 56 дисциплін викладали російською мовою. У лісотехнічному інституті з 41 дисципліни українською мовою проводили тільки 4. У сільськогосподарському інституті з 37 дисциплін українською мовою викладалися 5. У поліграфічному інституті із 39 предметів читали українською мовою 3; у педагогічному інституті із 37 дисциплін – 7. Як бачимо, русифікація викладання у вишах Львова йшла повним ходом і викладання дисциплін українською мовою вже в 1953 р. було незначним.

Теж саме стосувалося й національного складу викладачів вишів і технікумів. Чітко прослідковувалося домінування тих, що «понаїхали» з інших міст СРСР. Так, у керівництві наявних у м. Львові 12 вищих навчальних закладів не було жодного директора з-поміж місцевої інтелігенції, серед 25 заступників директорів цих інститутів був лише один місцевий житель. Із 45 деканів факультетів – один місцевий, із 286 завідувачів кафедр – 38 місцевих. Усього з 1 721 професорів та викладачів 12 закладів вищої освіти лише 327 були з місцевої інтелігенції. У 27 технікумах м. Львова із 60 осіб керівного складу місцевих було тільки 3, а з-поміж 428 викладачів – 58¹.

Про гостроту протистояння між радянською владою та оунівським підпіллям свідчить довідка МВС УРСР про втрати убитими під час проведення чекістсько-військових операцій за той самий період, що й у попередньому документі (1944–1953).

У цій довідці вказувалося, що за неповними даними втрати радянських владних та силових структур за вказаний період становили 26 559 осіб, з них при проведенні операцій загинуло 3 987 осіб і в результаті «бандпроявів» – 22 572 особи.

Як бачимо з таблиці, найбільша кількість загальних втрат припала на 1945 р. Те саме стосується втрат працівників міліції, бійців винищувальних батальйонів, втрат серед «інших» (хто туди входив, з документів не зрозуміло). Ці показники 1945 р. є цілком зрозумілими – війна продовжувалася, сил на протидію збройним формуванням не вистачало повною мірою та й чисельність УПА ще була значною. Значне зниження втрат спостерігається з 1950 р., а з 1953 р. вони були незначними (при цьому зазначимо, що дані за цей рік наведені на 20 травня).

¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 233–248.

Таблиця 1

Втрати радянських владних та силових структур у боротьбі проти ОУН станом на 20 травня 1953 р.¹

Рік	Загальна кількість	Радпартактив	Колгоспники	Працівники МДБ, МВС, міліції	Військові службовці	Бійці ВВ	Інші
1944	7 558	1 209	–	282	2 470	78	3 519
1945	8 467	867	–	470	1 115	918	5 097
1946	3 471	349	–	252	450	398	2 022
1947	2 532	434	–	186	330	177	1 405
1948	2 432	366	223	126	250	126	1 341
1949	1 358	237	138	184	172	128	499
1950	508	76	58	99	94	57	124
1951	173	14	23	38	38	21	39
1952	55	4	4	18	12	5	12
1953	5	–	–	3	–	2	–
Усього	26 559	3 556	446	1 658	4 931	1 910	14 058

Загальна характеристика політичного та соціально-економічного становища на західноукраїнських землях містилася в цілком таємній постанові Президії ЦК КПРС «Питання західних областей Української РСР», прийнятій 26 травня 1953 р. У постанові зазначалося, що політичне становище в західних областях України продовжувало залишатися незадовільним. Слабка робота місцевих партійних і радянських органів, а також недостатнє керівництво з боку ЦК КП України призвели до того, що серед значної частини населення існувало незадоволення господарськими, політичними та культурними заходами, що проводилися на місці, податкова система на селі здійснювалася неправильно, без урахування економічного стану колгоспів та сільського населення. Про незадоволення серед місцевого населення свідчили численні листи мешканців західних областей України. Лише за три місяці 1953 р. військовою цензурою було конфісковано близько 195 тисяч листів, адресованих за кордон із західних областей України, які містили негативні висловлювання про дії місцевих органів влади. У керівному партійно-радянському активі кадри працівників із західних українців становили незначну частину, а майже всі керівні посади у партійних та радянських органах обіймали працівники, відряджені із східних областей УРСР та інших республік Радянського Союзу. Так, наприклад, із 311 керівних працівників

¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 155.

обласних, міських та районних партійних органів західних областей України було лише 18 осіб із західноукраїнського населення. Особливо болісно сприймалася населенням Західної України огульна недовіра до місцевих кадрів серед інтелігенції. Наприклад, із 1 718 професорів та викладачів 12 вищих навчальних закладів м. Львова (у цитованому вище повідомленні П. Мешика від 27 квітня 1953 р. – 1 721 професор та викладач) до західноукраїнської інтелігенції належали лише 320 осіб (у повідомленні П. Мешика – 327).

Як бачимо, ці цифри майже повністю збігаються з тими, які були наведені у повідомленні П. Мешика від 27 квітня 1953 р. і рішення Президії ЦК КПРС теж за змістом багато в чому базується на цьому повідомленні.

ЦК КПРС постановило: «1. Визнати незадовільним керівництво ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР західними областями України. 2. Зняти Мельникова А. Г. з посади першого секретаря ЦК КП України як такого, що не забезпечив керівництва та відкликати його в розпорядження ЦК КПРС. 3. Рекомендувати першим секретарем ЦК КП України Кириченко О. І., нинішнього другого секретаря ЦК КП України. Зобов'язати ЦК КП України та обкоми партії західних областей рішуче покінчити ... з порочною практикою висування на керівну партійну та радянську роботу в західних областях України переважно працівників з інших областей УРСР та інших республік Радянського Союзу, а також з недооцінкою політичного значення викладання у вишах Західної України українською мовою. Вимагати від ЦК КП України та Ради Міністрів Української РСР найближчим часом добитися ліквідації у західних областях України буржуазно-націоналістичного підпілля»¹.

2–4 червня 1953 р. в Києві відбувся пленум ЦК КП України, який заслухав питання «Про постанову ЦК КПРС від 26 травня 1953 р. «Питання західних областей Української РСР» і доповідну записку тов. А. П. Берії до Президії ЦК КПРС». З критикою роботи ЦК КП України та колишнього МДБ виступив на пленумі П. Мешик, причому виступав він українською мовою. Він наголосив, що «записка товариша Берія А. П. та постанова ЦК КПРС, які тут оголошувалися

¹ Про політичний і господарський стан західних областей України : постанова Президії ЦК КПРС від 26 травня 1953 р. // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : у 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Яриш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова ; МВС України ; ДНД МВС України. Київ ; Харків : Мацулін, 2016. Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). С. 101–103.

та обговорюються, досить яскраво малюють сучасне політичне становище у західних областях УРСР, помилки та перегини, допущені у роботі як колишнього МДБ УРСР, так і керівних радянських та партійних органів в Україні»¹.

Таким чином, керівник МВС традиційно почав свою промову зі славослів'я на адресу свого шефа Л. Берії та нових лідерів держави й критики колишнього партійно-радянського керівництва, а також очільників держбезпекової структури. У промові було відверто сказано, що керівництво органів держбезпеки, «захопившись масовими військовими операціями, занедбало агентурно-чекістську роботу і не вловило того моменту, коли військові операції, необхідні й корисні в перший період звільнення України від німецько-фашистських загарбників, стали фактором, який викликав роздратування у населення і, по суті, діяв на руку ворогам»². П. Мешик вважав, що оунівське підпілля у відкритих збройних сутичках було розбито та змушено змінити свою тактику.

Далі П. Мешик конкретизував свої обвинувачення щодо колишнього керівництва МДБ УРСР та особисто колишнього очільника республіки Л. Мельникова, який, за словами П. Мешика, «фактично керував усією роботою МДБ, був повністю в курсі всіх питань, справ, читав окремі агентурні повідомлення і навіть допитував (не завжди розумно) заарештованих»³. Звичайно, відразу впадає в око фраза «не завжди розумно допитував», що свідчить про звичку парткерівників втручатися у всі справи, навіть якщо вони в них нічого не розуміли, але вважали себе на все здатними. Треба також зазначити, що епітет, який вжив П. Мешик щодо Л. Мельникова, був доволі різким.

Але у промові містилися й конкретні зауваження щодо поліпшення роботи МВС УРСР. Новий міністр внутрішніх справ уважав, що його попередники не врахували зміни тактики підпілля та не займалися організацією агентурної роботи, продовжуючи практику масових військових операцій. Свою позицію він аргументував тим, що з 1 023 військових операцій, проведених у 1952 р., безрезультатно закінчилися 946 операцій, зі 120 за перші три місяці 1953 р. – 109 операцій. По суті, били по порожніх місцях, не досягали мети, але озлобляли при цьому населення. Дуже серйозною помилкою МДБ УРСР, на думку П. Мешика, було те, що значна база посібників антирадянського підпілля, яку становили насамперед 324 тисячі осіб родичів репресованих і вбитих учасників підпілля, 76 672 особи легалізованих, котрі раніше ховалися від органів влади та згодом

¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 271.

² ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 270.

³ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 275.

з'явилися з повинною, але були незадоволені політикою русифікації, залишилися без уваги чекістів. Жодної чекістської роботи з обслуговування цієї бази та особливо з чекістського обслуговування осіб, які з'явилися з повинною, серед яких є велика кількість легалізованих за прямою вказівкою підпілля, органами міністерства держбезпеки не велося.

Великим недоліком органів МДБ було також і те, як зазначав П. Мешик, що в їхніх апаратах у західних областях України працювали 57,5 % працівників, які не знали української мови, що працівників місцевого походження було лише 200 осіб, причому на найнижчих оперативних посадах, що діловодство велося російською мовою, що таке саме приблизно становище було і в органах міліції.

Даалі міністр навів такі цифри: по Україні за 1945–1953 рр. включно за різноманітні антирадянські політичні злочини було заарештовано 43 379 громадян віком до 25 років, зокрема 8 494 юнаків та дівчат віком до 18 років. Характерно, що із зазначеної кількості в західних областях України було заарештовано 36 340 осіб віком до 25 років, зокрема 8 073 особи були неповнолітні. Лише у Львівській області було заарештовано 6 872 юнаків та дівчат до 25 років та 1 647 неповнолітніх. Арешти по одній лише Львівській області перевищували кількість арештів за політичні злочини по всіх східних областях України, де було заарештовано за той же період 7 039 осіб віком до 25 років та неповнолітніх 421 особу. «Зіставлення наведених вище цифр зі східних та західних областей УРСР, – говорив П. Мешик, – вкотре свідчило про те, наскільки сильна база для антирадянської роботи на заході і якими є своєчасні записки товариша Берії, що обговорюються зараз, і рішення ЦК КППС про помилки в роботі по західних областях УРСР»¹.

Слід зауважити, що виступ П. Мешика був доволі об'єктивним, містив конкретні цифри й дані, його критика попередників теж була аргументованою. Ця його промова як міністра внутрішніх справ УРСР не мала прецедентів ані в минулому, ані в подальшому за всю історію Радянської України. Вона відбивала перші паростки тоді ще «беріївської відлиги», яка згодом була продовжена, хоча і в дещо інших аспектах. Але все ж це був виступ радянського номенклатурника вищого рангу, який оцінював події з радянської, хоча і дещо ліберальної точки зору.

Доволі цікавий матеріал щодо одного з аспектів протидії оунівському підпіллю міститься в цілком таємній Директиві міністра внутрішніх справ УРСР П. Мешика начальником УМВС західних областей УРСР від 1 червня 1953 р., де їхня увага звертається на потребу

¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 271–280.

вжиття необхідних заходів щодо виявлення зв'язків учасників ОУН серед медичних працівників. У Директиві вказувалося, що з інформації, яка надходила до МВС УРСР, можна побачити, що в «бандитських бункерах, що розкриваються при проведенні чекістських операцій, найчастіше виявляється й вилучається велика кількість медикаментів, що отримуються бандитами через свої зв'язки або безпосередньо у випадках, коли бандити, які потребують лікування, користуються послугами сільських і районних медичних працівників»¹. Так, УМВС Тернопільської області в березні 1953 р. була заарештована активна «бандпосібниця» Антоніна Булгакова, 1920 р. народження, за національністю росіянка, що працювала завідувачкою сільським медпунктом. Слідством було виявлено, що вона ще в 1949 р. встановила зв'язок із «бандитами», постачала їм медикаменти та надавала медичну допомогу.

У Директиві наводився ще один подібний приклад. У січні 1953 р. УМВС Станіславської області було заарештовано мешканку села Свистельники, Більшовцівського району Анастасію Литвин, 1895 р. народження, яка переховувала у своєму будинку «бандитів» і для надання їм медичної допомоги викликала до себе на квартиру сільського лікаря із сусіднього району. МВС було відомо, що ватажки ОУН В. Кук², В. Галаса³, Д. Маївський (він уже помер вісім років тому. – *Прим. авт.*)⁴ та інші тривалий час лікувалися від різних шлункових захворювань, ревматизму, туберкульозу, отримуючи через довірених осіб необхідні медикаменти в сільських та районних медичних працівників, пов'язаних з оунівським підпіллям.

¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 204. Арк. 28.

² Кук Василь Степанович (псевдо: *Василь Коваль, Юрко Леміш, Ле, Медвідь* (1913–2007)) – український військовий діяч, один із керівників українського національно-визвольного руху, генерал-хорунжий, командир УПА-Південь, 2-й Голова Генерального секретаріату УГВР (1950–1954), головнокомандувач УПА з 1950 по 1954 рр. (після загибелі Романа Шухевича). 1954 р. був взятий у полон військами МДБ СРСР та без вироку суду провів у в'язницях шість років. В останні роки свого життя мешкав у Києві.

³ Галаса Василь Михайлович (справжнє ім'я Галадза; псевдо: *Орлан, В'юн, Зенон, Назар, Біс, Дніпровський; літературний псевдонім Зенон Савченко* (1920–2002)) – діяч українського національно-визвольного руху, крайовий провідник ОУН Північно-Західних Українських земель (ПЗУЗ), полковник УПА, в. о. командира УПА-Північ (1951–1953). 1953 р. був заарештований МДБ, 1958 р. – засуджений до 10 років ув'язнення, 1960 р. – амністований. В останні роки свого життя мешкав у Києві.

⁴ Маївський Дмитро Іванович (псевдо: *Косар, Сонар, Тарас, Майченко, Крига* (1914–1945)) – член бюро Проводу ОУН, головний редактор органу ОУН «Ідея і чин», генерал-політвиховник УПА. Під час переходу чесько-німецького кордону 19 грудня 1945 р. потрапив у засідку чеської поліції і застрелився.

Як бачимо, основною метою цієї Директиви було позбавлення учасників оунівського підпілля можливості лікуватися та загоювати рани, отримані у збройній боротьбі з радянською владою, щоб зменшити їхню чисельність та остаточно придушити їхній опір. Водночас, розуміючи, що ця боротьба триватиме ще довго, керівництво МВС УРСР вимагало створити серед медпрацівників у західних областях республіки свою агентуру, яка б інформувала радянські сили структури про дії, наміри та втрати серед оунівських повстанців. Звертаємо також увагу на той факт, що серед тих, хто допомагав оунівським підпільникам, була й жінка російської національності.

Висновки

Отже, протягом трьох місяців 1953 р. (березень–червень) у політиці МВС СРСР та МВС УРСР щодо українського національно-визвольного руху відбулися суттєві зміни. Сама стратегія й тактика в цьому напрямі стали більш гнучкими, не такими репресивними, як раніше. Це було пов'язано з «беріївською відлигою». Проте основне в ній – боротьба з ОУН аж до її повної ліквідації – не змінилося. Звичайно, що політика МВС УРСР не була самостійною, вона проводилася в руслі тих змін, що їх пропонував А. Берія, який був за національністю грузином і тому, очевидно, краще розумів національне питання. Згадані зміни стосувалися фактичної відміни великомасштабних чекістсько-військових операцій, певну протидію порушенням законності з боку співробітників МВС, спробу переведення викладання у вишах західної України на українську мову та заміну викладачів, що прибули з Росії, на викладачів українського походження. Але ця політика була тимчасовою і змінена після арешту та страти А. Берії та П. Мешика.

Список бібліографічних посилань: 1. Окіпнюк В. Т. Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.) : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 416 с. 2. Саблук С. А. Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922–1960 рр. : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 476 с. 3. Пристайко О. В. НКВС–МВС УРСР (1934–1954 рр.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2021. 272 с. 4. Герус М. М. Кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період (1945–1958 рр.): історико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2021. 272 с. 5. Керівники Харківської міліції/поліції (1918–2021 рр.): історико-правове дослідження / за заг. ред В. А. Греченка. Харків : Майдан, 2021. 402 с. 6. Веденеев Д., Шаповал Ю. Чи був Лаврентій Берія українським націоналістом? // ZN,UA : сайт. 06.07.2001. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/chi_buv_lavrentiy_beriya_ukrayinskim_natsionalistom.html (дата звернення: 11.02.2024). 7. Греченко В. А. 1953-й рік в історії міліції Української РСР. *Світ Кліо*. 2021. № 1 (2). С. 36–47. 8. Чисніков В. Керівники органів

державної безпеки радянської України (1918–1953 рр.). *З архівів ВУЧК—ГПУ—НКВД—КГБ*. 2000. № 2/4. С. 362–373. 9. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : в 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова ; МВС України ; ДНДІ МВС України. Київ ; Харків : Мачулін, 2016. Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). 986 с.

Надійшла до редколегії 15.02.2024

Прийнята до опублікування 03.03.2024

Grechenko V. A. Changes in the policy of the MIA of the USSR-SSR regarding the Ukrainian national liberation movement in march-june 1953

The article examines the evolution of the policy of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine headed by P. Ya. Meshyk regarding the Ukrainian national liberation movement in March-June 1953. This historical period was chosen by the author because after the death of the long-term leader of the USSR, Y. Stalin, certain changes in the international and domestic policy of the state began to take place, known in historical literature as the “Beria thaw”. During this period, the struggle against the OUN-UPA took on slightly different forms and methods. She became less cruel and brutal, less senseless, although this did not change her essence. As before, the goal of this struggle remained the elimination of the anti-Soviet underground, but it began to be done in a more sophisticated way. In the very first directive of the new minister, it was about canceling some Chekist-military operations, that is, about reducing their number and streamlining their organization. Some measures were taken regarding the new Ukrainianization of higher education institutions in Lviv. As of the beginning of 1953, only 114 of the 527 subjects taught at the Lviv Higher Secondary School were taught in Ukrainian. The situation was the same with the national composition of teachers at educational institutions. In the management of 12 higher educational institutions of Lviv, there was not a single director from among the local intelligentsia. Out of 45 deans of faculties, one is local, out of 286 heads of departments, 38 are local. Out of a total of 1,721 professors and teachers of 12 universities, only 327 were from the local intelligentsia. As a result of the armed confrontation with the OUN in the western regions of Ukraine in the period from 1944 to 1953, 153,259 people were killed, 103,003 people were arrested, 65,895 families, a total of 203,737 people, were evicted from the western regions of the Ukrainian SSR as “bandit aids”. P. Meshik managed to stay in the position of Minister of Internal Affairs for only three months, and many of his plans, which were, to a certain extent, reformist in nature, were not destined to be implemented.

Key words: Ukraine, Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), Ministry of Internal Affairs, Struggle for Ukrainian Statehood, P. Ya. Meshyk.

